

Nobelföreläsning av Annie Ernaux

Nobelpristagare i litteratur 2022

SVENSKA
AKADEMIEN

© NOBELSTIFTELSEN 2022

Generellt tillstånd beviljas för publicering i tidningar på alla språk från och med 7 december 2022, 17.00 (svensk tid).

För publicering i tidskrifter eller böcker krävs, såvida det inte gäller sammanfattningar, Stiftelsens medgivande.

När det gäller all publicering av föreläsningen i dess helhet eller i längre avsnitt måste ovan understrukna copyrightnotering anges.

Var ska jag börja? Den frågan har jag ställt mig ett otal gånger inför det tomma pappret. Som om jag måste hitta den enda mening som ska göra det möjligt för mig att gå in i skrivandet av en bok och med ens undanröja alla tvivel. Ett slags nyckel. I dag är det samma tvingande behov som överväldigar mig när jag ska möta en situation som min fantasi, efter den första häpnaden över händelsen – ”är det verkligen mig detta händer?” – ställer mig inför med växande fasa. Finna den mening som ska ge mig friheten och styrkan att tala utan att bäva på denna plats som ni har bjudit in mig till i kväll.

Den meningen behöver jag inte söka efter länge. Den dyker upp. I all sin skärpa och sin våldsamt. Koncis. Ovedersäglig. Den skrevs för sextio år sedan i min dagbok. *Jag ska skriva för att hämnas mitt släkte*. Den ekade av Rimbauds klagan: ”Jag tillhör ett lägre släkte för evig tid.” Jag var tjugotvå år. Jag studerade litteratur på ett universitet ute i landet, bland flickor och pojkar som till stor del kom från den lokala övre medelklassen. Jag tänkte högmodigt och naivt att detta att skriva böcker, att bli författare när man kom från en släkt av bönder utan mark, arbetare och innehavare av små affärer, folk som föraktades för sitt uppförande, sin dialekt, sin brist på bildning, skulle vara nog för att kompensera den sociala orättvisa som man fötts in i. Att en personlig seger utplånade århundraden av dominans och av fattigdom var en illusion som skolan redan hade närt inom mig i och med att jag lyckades bra där. På vilket sätt skulle mitt personliga förverkligande alls ha kunnat uppväga någonting av de förödmjukelser och oförrätter som människor fått utstå? Jag ställde mig inte den frågan. Jag hade ett antal bortförklaringar.

Så fort jag lärde mig att läsa blev böckerna mina följeslagare, läsningen min självklara sysselsättning utanför skolan. Läslusten underhölls av en mor som själv slukade romaner mellan kunderna i affären och som hellre såg att jag läste än sydde och stickade. Att böcker var dyra och föremål för

misstänksamhet i min religiösa skola gjorde dem än mer åtråvärda för mig. *Don Quijote, Gullivers resor, Jane Eyre*, bröderna Grimms och H.C. Andersens sagor, *David Copperfield, Borta med vinden*, senare *Samhällets olycksbarn, Vredens druvor, Äcklet, Främlingen* – det var slumpen snarare än skolans föreskrifter som avgjorde vad jag läste.

Valet att studera litteratur var lika med valet att stanna i litteraturen, som hade blivit det värde som stod över alla andra, rent av ett sätt att leva som fick mig att kasta mig in i en roman av Flaubert eller Virginia Woolf och bokstavligen uppleva den. Ett slags kontinent som jag omedvetet jämförde med min sociala miljö. Och jag föreställde mig skrivandet enbart som möjligheten att omgestalta verkligheten.

Det var inte ett par tre förläggares refusering av en första roman – en roman vars enda förtjänst var sökandet efter en ny form – som dämpade min längtan och mitt högmod. Det var olika belägenheter i livet där detta att vara kvinna med full kraft uppenbarade skillnaden mot att vara man i ett samhälle där rollerna bestämdes i enlighet med könen, där användning av preventivmedel var förbjuden och abort en brottslig handling. Med man och två barn, en lärartjänst samt ansvaret för hem och familj kom jag för var dag allt längre bort från skrivandet och mitt löfte att hämnas mitt släkte. Jag kunde inte läsa ”Framför lagen” i Kafkas *Processen* utan att se gestaltningen av mitt öde i den: dö utan att ha kommit in genom dörren som var gjord bara för mig, boken som bara jag skulle kunna skriva.

Men då hade jag inte räknat med slumpen i privatlivet och historien. En far som dör tre dagar efter att jag kommit hem till honom på semester, en lärartjänst i klasser där eleverna har en arbetarbakgrund liknande min egen, flera världsomspännande samhällskritiska rörelser: så många komponenter som på uppenbara och oförutsedda vägar återförde mig till den värld där jag har mitt ursprung, till mitt ”släkte”, och som gjorde min längtan att skriva brådskande, hemlighetsfull och kompromisslös. Det handlade denna gång inte om att hänge mig åt det bedrägliga ”skriva om ingenting” som i tjuugoårsåldern, utan om att dyka ner i det outsägliga i ett bortträngt minne och

bringa i dagen de minas sätt att finnas till. Skriva för att förstå de skäl inom och utom mig som hade fjärmat mig från mitt ursprung.

Inget val av skrivsätt går av sig självt. Men de som har invandrat och inte längre talar sina föräldrars språk, och de som har gjort en klassresa och inte längre riktigt har kvar samma språk, uppfattar sig själva och uttrycker sig med andra ord, och ställs alla inför ytterligare hinder. Ett dilemma. De erfar nämligen svårigheten, ja rent av omöjligheten att på det förhärskande, förvärvade språket, som de har lärt sig att behärska och som de beundrar i de litterära verken, skildra allt det som står i samband med deras ursprungliga värld, denna första värld bestående av sinnesintryck, ord som berättar om vardagslivet, arbetet, platsen man har i samhället. Där finns å ena sidan språket med vilket de har lärt sig att sätta ord på saker, med sin bryskhet och sina tystnader, som till exempel tystnaden i en mors och en sons möte mellan fyra ögon i Albert Camus mycket vackra text ”Mellan ja och nej”. Å andra sidan finns där förebilderna i de beundrade verken som internaliserats, de som har öppnat deras första universum och som de känner att de har att tacka för sin upphöjelse, som de till och med ofta betraktar som sitt sanna fosterland. I mitt figurerade Flaubert, Proust, Virginia Woolf: i den stund då jag skulle återuppta skrivandet var de inte till någon som helst hjälp för mig. Jag blev tvungen att bryta med det ”fina” skrivandet, den vackra meningen, just den mening som jag lärde ut till mina elever, för att kunna avlägsna, förevisa och förstå det sår som slitits upp inom mig. Av sig självt kom ett språk som bullrande förde med sig vrede och hån, ja rent av grovhet till mig, ett överdrifternas språk, upproriskt, ofta använt av de förödmjukade och kränkta som enda sättet att svara på minnet av föraktet, av skammen och av skammen över skammen.

Mycket snart syntes det mig också självklart – till den grad att jag inte kunde överväga någon annan utgångspunkt – att förankra skildringen av mitt sociala sår i den belägenhet jag hade befunnit mig i som student, den upprörande belägenhet som den franska staten ännu dömde kvinnor till – att tillgripa illegal abort och hamna i händerna på änglamakerskor. Och jag ville beskriva allt det som hände min flickkropp, upptäckten av vällusten,

menstruationen. I denna första bok, publicerad 1974, och utan att jag då var medveten om det, blev det område där jag skulle förlägga mitt skrivarbete synligt, ett på samma gång samhällligt och feministiskt område. Att hämnas mitt släkte och att hämnas mitt kön skulle från och med nu vara ett.

Hur frågar man sig saker om livet utan att också göra det om skrivandet? Utan att undra om det stärker eller stör de internaliserade, vedertagna framställningarna av människor och saker? Avspeglade inte det upproriska skrivandet, genom sin våldsamhet och sitt hån, en kuvad kvinnas attityd? När läsaren var en kulturellt privilegierad person bevarade han eller hon samma ovanifrånperspektiv och nedlåtande inställning gentemot personen i boken som i verkliga livet. Det var således ursprungligen för att omintetgöra den blicken, som skulle ha varit outhärdlig, och ett förräderi, det kände jag, om den hade riktats mot min far vars livshistoria jag ville berätta, som jag, från och med min fjärde bok, anammade ett sätt att skriva som var neutralt, objektivt, ”platt” i den bemärkelsen att det varken omfattade metaforer eller tecken på stark känsla. Våldsamheten förevisades inte längre, den erfors från själva omständigheterna och inte från sättet att skriva. Att finna orden som på en och samma gång rymmer verkligheten och känslan som verkligheten inger skulle komma att bli, och är så än i dag, mitt ständiga huvudbry när jag skriver, oavsett ämne.

Att fortsätta säga ”jag” var nödvändigt för mig. Första person – den person genom vilken vi, på de flesta språk, finns till så snart vi kan tala och ända fram till döden – anses ofta, när den används litterärt, som narcissistisk då den refererar till författaren och det inte rör sig om ett ”jag” som presenteras som fiktivt. Det är på sin plats att påminna om att det ”jag” som länge var ett privilegium för adelsmännen, som i memoarer berättade om väpnade bedrifter, på 1700-talet blev en demokratisk erövring i Frankrike – bekräftelsen på alla individers lika värde och på rätten att vara ämne för sin egen historia, såsom Jean-Jacques Rousseau hävdar i det första utkastet till *Bekännelser*: ”Och man må inte anföra mot mig att jag som en man av folket inte har någonting att säga som förtjänar läsarnas uppmärksamhet. [...] Vilket

mörker jag än må ha levt i, är historien om min själ intressantare än historien om kungarnas själar, om jag tänkt mer och bättre än de.”

Det var inte detta plebejiska högmod som motiverade mig (även om ...), utan önskan att använda mig av detta ”jag” – en på samma gång maskulin och feminin form – som ett utforskande verktyg som fångar upp sinnesintrycken, dem som minnet har gömt undan, dem som världen runtomkring jämt och ständigt inger oss, överallt och hela tiden. Denna förutsättning för sinnesintrycket blev för mig på samma gång guiden och garantin för äktheten i mitt sökande. Men för vilket ändamål? Det handlar för mig varken om att berätta mitt livs historia eller om att avbörd mig livshemligheter, utan om att tyda en situation som upplevts, en händelse, ett kärleksförhållande, och på så sätt uppenbara någonting som bara skrivandet kan bringa till liv och kanske förmedla in i andra medvetanden, andra minnen. Vem skulle kunna påstå att kärleken, smärtan och sorgen, skammen, inte är allmängiltiga? Victor Hugo skrev: ”Ingen innehar äran av ett eget liv.” Men eftersom alla saker obevekligen upplevs personligen – ”det är mig detta händer” – kan de inte läsas på samma sätt, annat än om bokens ”jag” på sätt och vis blir genomskeinligt och jaget hos mannen eller kvinnan som läser fyller det. Och detta Jag kort sagt blir transpersonellt.

Det är så jag har föreställt mig mitt åtagande i skrivandet, och det består inte i att skriva ”för” en kategori läsare, utan ”från” min erfarenhet som kvinna och invandrare i mitt eget land, från mitt minne som nu blivit allt längre av åren som kommit och gått, från nuet som ständigt levererar andras bilder och yttranden. Åtagandet som sätter mig själv i pant i skrivandet underbyggs av tron, som har blivit övertygelsen, att en bok kan bidra till att förändra det personliga livet, till att bryta ensamheten i sådant som genomlidits och gömts undan, och till att tänka på ett annat sätt om sig själv. När det outsägliga kommer i dagen är det politiskt.

Vi ser det i dag med kvinnorna som gör revolt och har funnit orden för att kullkasta den manliga makten och har rest sig, som i Iran, mot dess mest föråldrade form. Själv skriver jag i ett demokratiskt land och ställer mig ändå fortfarande frågande till den plats kvinnorna innehar på det litterära fältet. De

har ännu inte vunnit berättigande att skapa verk. Det finns män här i världen, inklusive i västerländska intellektuella kretsar, för vilka böcker skrivna av kvinnor helt enkelt inte existerar, de nämner dem aldrig. Svenska Akademiens erkännande av mitt arbete utgör en hoppningivande signal för alla kvinnliga författare.

I uppdagandet av det socialt utsägliga, internaliseringen av dominansförhållandena som grundar sig på klass och/eller ras samt kön som erfars bara av dem som är föremål för den, finns möjligheten till en individuell, men också kollektiv frigörelse. Att tyda den verkliga världen genom att skala bort de visioner och värderingar som språket, alla språk, bär med sig, är att rubba den instiftade ordningen, omstörta hierarkierna.

Men jag blandar inte ihop den politiska handlingen i det litterära skrivandet – som när det tas emot underordnas mannen eller kvinnan som läser – med de ståndpunkter som jag känner mig skyldig att inta gentemot händelser, konflikter och åsikter. Jag tillhör efterkrigsgenerationen, för vilken det har varit självklart att författare och intellektuella tar tydlig ställning i förhållande till Frankrikes politik och ger sig in i samhällsstriderna. Ingen kan i dag säga om saker och ting skulle ha utvecklats annorlunda utan deras ord och deras engagemang. I den nuvarande världen, där mångfalden av informationskällor och bilderna som raskt ersätts av andra gör att man vänjer sig vid en form av oberördhet, är det frestande att inrikta sig på sin konst. Men samtidigt finns i Europa – än så länge maskerat av våldsamheten i ett imperialistiskt krig fört av diktatorn i spetsen för Ryssland – en uppgång för en ideologi präglad av slutenhet och stängning, som sprider sig och ständigt vinner terräng i länder som hittills har varit demokratiska. Då den är grundad på att stänga ute utländska medborgare och invandrare, på att överge de ekonomiskt svaga och på att kontrollera kvinnornas kroppar, ålägger den mig, liksom alla dem för vilka en människa har samma värde alltid och överallt, plikten att vara ytterst vaksam.

När man nu ger mig den allra finaste litterära utmärkelsen, är det ett skrivarbete och ett personligt sökande som utövats i ensamhet och tvivel som plötsligt hamnar i rampljuset. Det bländar mig inte. Jag ser inte detta att jag får

Nobelpriset som en personlig seger. Det är varken högmod eller blygsamhet att tycka att det på sätt och vis är en gemensam seger. Jag delar stoltheten över den med de män och kvinnor som, på ett eller annat sätt, önskar mer frihet, jämlikhet och värdighet för alla människor, oberoende av kön och genus, hud och kultur. De män och kvinnor som tänker på kommande generationer, på skyddandet av ett jordklot som vinsthungern hos några få fortsätter att göra allt mindre beboeligt för all världens folk.

Om jag ser tillbaka på löftet jag gav som tjugooåring om att hämnas mitt släkte, kan jag inte svara på om jag har infriat det. Det är från det släktet, från mina förfäder, män och kvinnor som slet hårt med arbeten som gjorde att de dog tidigt, som jag har fått tillräckligt med kraft och vrede för att hysa önskan och ambitionen att skapa en plats åt dem i litteraturen, i denna samling mångfaldiga röster som mycket tidigt ledsagade mig genom att ge mig tillträde till andra världar och andra tankar, inklusive den att göra uppror mot litteraturen och vilja ändra den. För att skriva in min kvinnoröst och min röst som klassresenär i det som alltid erbjuder sig som en plats för frigörelse – litteraturen.

Översättning av Maria Björkman

Citaten ur följande verk är översatta av Maria Björkman:

Arthur Rimbaud, *Une saison en Enfer*. Édition critique. Introduction et notes par H. de Bouillane de Lacoste. Paris : Mercure de France, 1941

Jean-Jacques Rousseau, *Œuvres complètes I. Les confessions ; Autres textes autobiographiques*. Édition publiée sous la direction de Bernard Gagnebin et Marcel Raymond. Paris : Gallimard, 1959

Victor Hugo, *Œuvres complètes. Poésie V, Les Contemplations* (Préface des *Contemplations*). Paris : Hetzel-Quantin, 1882

Svenska Akademien har sina lokaler i Börshuset, som ligger vid Stortorget i Gamla stan i Stockholm. Byggnaden uppfördes under åren 1767–78 av Erik Palmstedt. Den nedre våningen var avsedd för Stockholmsbörsen och övervåningen för Stockholms borgerskap. Från 1860-talet tjänstgjorde Börssalen som stadsfullmäktiges sessionssal.

Akademien har alltid firat sin högtidsdag i Börssalen, men i övrigt har man tidvis varit husvill. Först 1914 blev lokalfrågan löst. Man fick då genom en donation möjlighet att för all framtid förvärva nyttjanderätten till Börshusets övervåning inklusive Börssalen samt vinden. Definitivt flyttade man in först 1921, då Stockholms nya stadshus stod färdigt.